

שיחה לראש השנה

מאת: הרב שוקי כהן

מלכויות

אחד ממוקדי התפילה בראש השנה הוא מלכויות. ראש השנה הוא יום בריאת העולם ולכן אין מתאים ממנו להמליך את בורא עולם עלינו.

לאור זאת תקנו חז"ל לומר את פס' המלכות במוסף וכך לכאורה פשטה של גמ' בר"ה ד' ט"ז. "אמרנו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם..." אולם מאידך נראה בספרי אחרת

במדבר פיסקא עז ד"ה אני ה'...אם כן מה ראו חכמים לומר מלכויות תחילה ואחר כך זכרונות ושופרות אלא המליכהו עליך תחילה ואחר כך בקש מלפניו רחמים כדי שתזכר לו ובמה בשופר של חירות מכאן שלפי הספרי תפקיד הזכרת המלכות הוא להוות פתיחה לבקשת הרחמים. בכך הספרי מעביר את כובד המשקל לפסוקי זכרונות, שמטרתם שיזכור ה' ביום הדין אותנו לטובה. ממילא לפיו עיקרו של יום אינו המלכת ה' אלא בקשת הרחמים.

רעיון זה דומה לסדר התפילה הרגיל. עיקרה של התפילה הן הבקשות. אולם התפילה פותחת בשבח משום שדרך המבקש לפתוח תחילה בשבחו של זה שמבקשים ממנו, ורק אח"כ לבקש וכך בספרי **דברים שמוג**...מגיד הכתוב שכשפתח משה לא פתח בצרכם של ישראל תחילה עד שפתח בשבחו של מקום משל ללוט"ר שהיה עומד על הבמה ונשכר לאחד לדבר על ידיו ולא פתח בצרכי אותו האיש תחילה עד שפתח בשבחו של מלך....

קשה לקבל את הספרי. זאת משום מרכזיותה של תפילת מלכויות. היא באה לידי ביטוי לא רק במוסף אלא גם בברכת אתה קדוש שבימים נוראים יש לה תוספת שכולה בקשה להתגלות מלכות ה' בעולם כולו. כמו כן התפילות המקדימות לפס' מלכות וכן התפילה המסיימת את פס' מלכות כולה כיסופים ובקשה לגאולה השלמה אשר תוכנה הוא מלכות ה' בעולם כולו.

על כן נראה שעניין המלכות הוא כפי שפתחנו בראשית דברנו פשוט לשון הגמ' בר"ה. אנסה לעמוד על פן נוסף בהמלכת ה' בעולם.

הבאנו לעיל את הגמ' בר"ה ט"ז. "אמרנו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם..." גירסה קצת שונה בריטב"א שם. הוא גורס "מלכויות שתמליכהו על מעשה ידינו" כן מצאתי בתוספתא מהדורת ליברמן שגורס "מלכויות כדי שתמליכוהו עליהם"

כלומר עפ"י גירסת המקובלת בגמ' בר"ה אנחנו מתפללים על התגלות מלכותו בעולם אולם המטרה בתפילה זו היא אנחנו בעצמנו שמתוך אותה תפילה נזכה שאנחנו נקבל עלינו את מלכותו. אולם עפ"י נוסחת הריטב"א המטרה היא כפשוטה, כפי המשמע מלשון התפילה - התגלות מלכותו בעולם כולו.

לא את עצמי אני מבקש לתקן - "כדי שתמליכוני עליכם" - אלא את העולם כולו - "לתקן עולם במלכות שדי".

במילים אחרות לא מערכת היחסים הפרטית של המתפלל עם הקב"ה צריכה לעמוד בראש מעייני המתפלל, אלא הדבר הגדול, השלם - הבריאה כולה. משימה זו היא מעבר לכוחותיו של האדם, משימה כבירה מאין כמוה. אכן לשון התפילה מעיד על כך שזו משימה לאלוקים עצמו ואנו מבקשים שאכן נזכה לגאולה השלימה, ל"יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לה' המלוכה".

אולם האם אין אפשרות גם לנו לפעול בתחום הזה? האם כל זה הוא רק משימה לקב"ה ואין בכוחנו אנו ל"עזור" ולשנות במשהוא את העולם שיהיה יותר עולם של מלכות שדי?

חלק אחד של משימה זו החלק של "יכירו וידעו כל יושבי תבל וכו'" מתקיים כבר בחלקו. שתי דתות הבת של היהדות - הנצרות והאיסלם - הביאו לכך שכל העולם מכיר את אלוקי ישראל והתנך הוא הספר הנפוץ ביותר. אמנם הכרות חלקית זו ברוב הפעמים היא מזיקה יותר ממה שהיא מועילה, אבל זו התחלה, וחבלי לידה קשים הם.

סיום התהליך אמור לשיטת הרמב"ם (סוף הלכות מלכים) להתבצע בידי המלך המשיח. אבל יש דרך נוספת. בה גם אנחנו כל אחד מאיתנו וכולנו יחד יכולים לתרום לתיקון עולם במלכות שדי. הקב"ה בבריאת העולם הטיל על האדם לנהל את העולם: "ויאמר להם אלוקים פרו ורבו ומילאו את הארץ ורדו בדגת הים ובעוף השמים..."

תפקיד זה לא יתכן שהוא מצומצם רק לעניינים הכלכליים - כפי שאולי נראה מהפס' - שהרי לא לשם כך נברא העולם. האם זה מה שהקב"ה רוצה מאיתנו, שנהייה מעצמת היי טק? וכי זה האור לגוים? הקב"ה ברא את עולמו כעולם של חסד "עולם חסד יבנה". וכך האדם צריך להמשיך בבריאת עולמו. עולמו צריך להיות עולם של חסד בכך נשלים את מעשה הבריאה.

אדגים את דברי בדוגמא : אביו של הרב ציון כהן חלה ורוב ימיו היה בכיסא גלגלים. סיפר לי הרב ציון על הבעיות הקשות בלקחת אדם נכה. רוב המקומות לא מאורגנים לאנשים נכים, ואתה הרבה פעמים לא מצליח להגיע למקום אליו רצית להגיע. מאידך אתה מגלה שבני אדם טובים. כל פעם שהיה צריך עזרה אנשים הציעו את עזרתם. כלומר, חסד פרטי בשפע, אולם המערכת הכללית אינה ידידותית לנכה. מכאן ש"תיקון עולם" זה כשאנחנו, כחברה וכיחידים מעצבים הן את רשות היחיד שלנו והן את רשות הרבים שלנו, מתוך מחשבה על החלש, על הנכה הנזקק שיוכל להגיע לכל מקום כמו הבריא. הגמ' בבא בתרא אומרת שאסור לבנות בית שער לחצר שימנע מהעניים את האפשרות לדפוק בדלת כדי לבקש צדקה. זהו עיצוב רה"י היחיד שלי בחסד. וכשאנו בונים בנייני ציבור הנגישים לנכים, אנו בונים את העולם בהתאם לרצון ה' ובכך מיתקן העולם במלכות שדי. לא מספיק החסד הפרטי, לא מספיק שאעזור לנכה לעלות מדרגות עם העגלה, הרבה יותר חשוב שכשאני בונה את הבניין אשקיע בו עוד כסף כדי שהבניין יהיה ידידותי לנכה, לעני, ולכל שאר הנזקקים. כשנתפלל ונבקש מהקב"ה שיגלה מלכותו בעולם, כדאי אולי גם לחשוב ולפעול בתחומים שבהם גם אנחנו יכולים "קצת לעזור" ב"לתקן את העולם במלכות שדי".

"שומע תפילה" – שיחה לראש השנה

פורסם ב [1 בספטמבר 2013](#) ע"י [וורטס](#)

[הדפסה](#)

ויחזק ה', את-לב פרעה; ולא אבה, לשלחם. ויאמר-לו פרעה, לך מעליי; הישמר לך, אל-תוסף ראות פניי- כי ביום ראותך פניי, תמות. ויאמר משה, כן דיברת: לא-אוסף עוד, ראות פניך (שמות י, כז-כט.)

ואתחנן, אל-יהוה, בעת ההיא, לאמור. א-דוני ה', אתה החילת להראות את-עבדך, את-גודלך, ואת-ידך החזקה- אשר מי-אל בשמיים ובארץ, אשר-יעשה כמעשיך וכגבורותיך. אעברה-נא, ואראה את-הארץ הטובה, אשר, בעבר הירדן: ההר הטוב הזה, והלבנון. ויתעבר ה' בי למענכם, ולא שמע אליי; ויאמר ה' אליי, רב-לך-אל-תוסף דבר אליי עוד, בדבר הזה. עלה ראש הפסגה, ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה- וראה בעיניך: כי-לא תעבור, את-הירדן הזה. וצו את-יהושוע, וחזקה ואמצה: כי-הוא יעבור, לפני העם הזה, והוא ינחיל אותם, את-הארץ אשר תראה (דברים ג, כג-כח.)

הן ה' והן פרעה משתמשים באותו ביטוי כלפי משה: "אל תוסף". ביטוי נחרץ, מוחלט. אולם, וודאי שמדובר בשתי תופעות שונות: לעומת פרעה, השליט העריץ הפונה בכעס למשה, ניצב ה', מלך רחום וחנון, אשר פונה אל משה ללא כעס, ואף מורה לו לעלות אל ראש הפסגה. למרות פערים אלו, יש משהו מוחלט בדבריו של ה' למשה. אנו מכירים דיונים בין שליטים, הכוללים משא ומתן מתמשך, אך כאן מופיע ביטוי מוחלט, סופי, שאין לערער אחריו: "אל תוסף". ה' לא מוכן אפילו לשמוע את תפילתו של משה. נראה שיש לקשור אמירה חריפה זו עם הסתתרות השכינה מפני משה במשך 38 שנה, במדבר.

"שמע קולנו"

בתחילת הסליחות שאנו אומרים בימים אלו, אנו פותחים באמירה: שומע תפילה עדיך כל בשר יבואו. באמירה זו מופיעה הנחה שה' שומע את תפילתנו, וכאן אנו ממשיכים לבקש דברים נוספים. אולם, האם עצם השמיעה כה מובנת מאליה? האם תמיד ה' שומע את תפילתנו – אף כשאננו מקבלה?

בתפילת עמידה שבכל יום, אנו מתפללים ומבקשים את אותה שמיעה. את השמיעה, אף ללא קבלת הבקשה: שמע קולנו ה' א-להינו...

מהי משמעותה של השמיעה? באופן הפשוט ביותר, היא מהווה מחסום בפני קבלת התפילה. אם ה' אינו שומע את התפילה, אין כל סיכוי שיענה לה. אולם ברמה עמוקה יותר, יש לשמיעה משמעות עצמית משמעותית.

האדם, ובתוכו האדם הדתי, רוצה שקולו יישמע. אם ה' לא שומע את האדם הדתי, הרי שקולו כלל לא

נשמע. תפילתו חוזרת ריקם, לאחר שאמר מילים שלא נשמעו כלל. תחושה זו קשה לכל אדם, וקשה שבעתיים לאדם הדתי, השם מבטחו בה' אלוהיו. כאן המקום לשאול: במה תלויה אותה שמיעה? מה עלינו לעשות, בכדי שקולנו ישמע?

"ה' שפתי תפתח"

אנו פותחים את תפילת העמידה בפסוק מספר תהילים: ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך (תהילים נא, יז) אמירה זו בפתח התפילה, שחז"ל אף ראו כחלק מן התפילה, משמעותית ביותר. ברמה ראשונה יש בה בקשה ליכולת המילולית לקראת התפילה. ברמה שנייה, יש כאן בקשה ליכולת הבעה אישית של המתפלל. השלב הראשון, אם כן, בכדי שקולנו ישמע הוא, באופן טבעי, השמעת קול.

הכנת הלבוש

במגילת אסתר מתואר האופן בו יש לבוא לפני המלך: ויבוא עד לפני שער המלך כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק. (אסתר ד, ב.).

הפסוק, המשמש לתיאור מציאות חברתית-פוליטית באותה בירה מושחתת, יכול לשמש עבורנו לאופן בו עלינו לעמוד לפני ה'. אל לנו לבוא אל שער המלך בלבוש שק. על הרוצה לבוא בפני המלך להכין את עצמו כראוי, לבל ילבש לבוש שק. בין אם מדובר בלבוש שאינו מכסה את כל הגוף, ובין אם בלבוש מוכתם, הרי שלא ראוי לאדם לבוא בו לפני המלך. יהושע הכהן הגדול היה לבוש בגדים צואים, ועומד לפני המלאך (זכריה ג, ג). הבגדים מוחלפים למחלצות טהורות. ברור שהכוונה ב'בגדים צואים' היא לעוונות, לדרכים רעות. בכדי לעמוד לפני הקב"ה, על יהושע להחליף את בגדיו, ולשנות את דרכיו.

הדברים אמורים גם כלפי הכנה פיזית, אך בעיקר, כמובן, להכנה הנפשית של האדם לקראת התפילה, לקראת הימים הנוראים. יש גישות המדגישות את מוגבלותו של האדם: האדם אינו מסוגל לחזור בתשובה גמורה, אלא לעשות השתדלות מעטה בלבד. מתפלל כזה טוען: אני עשיתי את שלי, ועתה עליך, ה' לעשות את שלך, ולקבל אותי חזרה לזרועותיך הפרושות. אדם זה אף מעז ופורש בפני ה' את רשימת בקשותיו בכל תחום בחייו, ללא שעשה את הצעד המינימלי לקראת ה'.

אכן, חז"ל התנגדו לגישה זו באופן נחרץ. זוהי גישה המתחמקת מעבודת ההכנה הקשה, בשל הקושי הרב הכרוך בה. לגישה זו, האדם לא עובר מסע משמעותי בהכנה לקראת עמידתו לפני ה', אלא מגיע כפי שהוא, ומצפה שה' יקבלו.

אולם, למעשה, אם אנו באמת רוצים שקולנו ישמע, עלינו לעמוד קשות על הכנת כסותנו, לבל ידמה ללבוש שק. מדובר בעבודה קשה וארוכה של חשבון נפש ותיקון, אך אין להתחמק ממנה. יש לעשותה, יהא המחיר אשר יהא.

הגמרא בברכות מציגה הבדל בין קריאת שמע, לבין תפילת עמידה. בקריאת שמע האדם נדרש ללבוש מינימלי שמכסה אותו ממותניו ומטה, לעומת זאת בתפילה האדם נדרש ללבוש מלא. רש"י על אתר מסביר את הפער בין קריאת שמע לבין תפילת עמידה – הסבר אותו פיתח הגרי"ד ז"ל: לתפלה צריך הוא להראות את עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה, אבל קריאת שמע אינו מדבר לפני המלך. (ברכות כה א.). בתפילת עמידה, עומד היהודי לפני ה', על כל המשתמע מכך, על ההכנה הפיזית והנפשית שהדבר כולל, עם כל הקושי הכרוך בכך.

האזנה

לדברינו עד כה, יש שני סוגים של תפילה: תפילה שנשמעת ואינה מתקבלת, לעומת תפילה שנשמעת ומתקבלת. לא נסביר כאן את הפער בין שני סוגים אלו, אך נציין שיש רמה נוספת, הניצבת אף מעבר לכך: האזנה.

בחתימת ברכת השופרות אנו אומרים: "ומאזין תרועה ואין דומה לך"
מאזין – כביכול, ה' עומד ומצפה לשמוע את קול התרועה. הוא לא רק מקשיב לקולנו; הוא עומד ומחכה
לשמוע את קולנו. הפער בין שמיעה לבין האזנה נעוץ בפער בין תקיעה לבין תרועה.
עלינו לעמול ככל יכולתנו, להכין את עצמנו לקראת ימים אלו. כך, ורק כך נוכל לצפות שהקב"ה ישמע את
תפלתנו, ואולי אף יענה לה.

(הרב אהרן ליכטנשטיין שליט"א. השיחה נאמרה בראש השנה ה'תשע"ב וסוכמה על ידי עמנואל מאייר.
סיכום השיחה לא עבר את ביקורת הרב. נשלח ע"י בית המדרש הוירטואלי שליד ישיבת הר עציון

ראש השנה - תשובה מאהבה
"דבר תורה לראש השנה". "משל ונמשל לראש השנה" של המגיד מקובנא המבאר ששכר
מלא על תשובה אינו מגיע לאדם השב בתשובה מיראה עליו לדעת מפני מה עשה
תשובה?! ולמי באמת מגיעה התהילה?! לפחדיו או לאישיותו ורצונותיו שיבואו לידי שינוי
דווקא מתשובה מאהבה...

תשובה מאהבה ותשובה מיראה

אמר המגיד מקובנא: אמנם תשובה מיראה אף היא מדרגה גבוהה והלוואי ונזכה לשוב מיראה אלא שיש לו לאדם לדעת
ולזכור שלא שב מאהבה אלא מיראת העונש הצפוי לו.

משל למה הדבר דומה:

לגדוד חיילים שרדף אחרי חיילי האויב ימים רבים במשעולי ההרים ובמורדי הגבעות וביערות. יום אחד בהיותם ביער
עבות עמדו לפוש.
קשרו החיילים את סוסיהם אל העצים, ליקטו זרדים והבעירו מדורה, עליה שפתו סיר גדול ובישלו מרק חם להחיות את
נפשם.
כאשר היה המרק מוכן ועמדו להתחיל להגישו למסובים הגיע אחד החיילים שהופקד כצופה והודיע בבהלה כי חיילי האויב
מתקרבים.
מיד קפצו החיילים עזי הנפש על סוסיהם ודהרו לקראת חיילי האויב להילחם בהם.

היה שם חייל פחדן ומוג לב אשר לא מיהר לעזוב את קדרת המרק... הלה השביע את נפשו בצלחת גדושה ואף מילא את
מימיתו במרק רותח... ואז נפנה בעצלתיים ועלה על סוס להצטרף לחבריו.

כאשר החל לדהור אל שדה המערכה נטפו מעט טיפות מרק רותח מתוך המימייה וניתזו על גופו של הסוס. הלה הרגיש
בצריבה ופתח בדהירה מטורפת היישר אל תוך שורות חיילי האויב.

כאשר ראו החיילים חייל עז נפש הדוהר היישר אל שורותיהם פחד ופחת אחז אותם ומיהרו להימלט על נפשם במנוסת
תבוסה.

חייל בודד זה הכריע את המערכה!

ניגש אליו מפקדו ושאל בפליאה: אמור נא לי, הן אני מכירך מאז ימים רבים וידעתי כי אינך מן האמיצים שביחידה, ומה ראית לגלות גבורה כה רבה להניס לבדך את כל חיילי האויב? הן על מעשה כזה מגיע לך אות הצטיינות מהמלך בכבודו ובעצמו!

אליבא דאמת – הודה החייל בבושת פנים – אינני מן האמיצים אלא שמעט מרק רותח ניתז על סוסי, לא יכולתי להשתלט עליו והסוס שעט בטירוף אל מחנה האויב...

אם כך – אמר המפקד – לא לך הכבוד והתהילה אלא לסוס!...

וזהו גם הנמשל:

אדם השב בתשובה מיראה עליו לדעת מפני מה עשה תשובה ולמי באמת מגיעה התהילה?...

ישיבת הר עציון בית מדרש האלקטרוני (ב.מ.א.)

שיעורים בהלכה

בעניין אמירת "המלך הקדוש" ו"המלך המשפט" בעשיית

הרב אהרן ליכטנשטיין שליטי"א

הגמרא בברכות (יב.) אומרת:

"ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל השנה כולה אדם מתפלל 'הא-ל הקדוש', 'מלך אוהב צדקה ומשפט' (גרסת הרמב"ם: 'אוהב צדקה ומשפט'), חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים, שמתפלל 'המלך הקדוש' ו'המלך המשפט'. ורבי אלעזר אמר: אפילו אמר 'הא-ל הקדוש' - יצא, שנאמר: 'ויגבה ה' צב-אות במשפט, והא-ל הקדוש נקדש בצדקה' - אימתי 'ויגבה ה' צב-אות במשפט', אלו עשרה ימים שמראש השנה ועד יוה"כ, וקאמר 'הא-ל הקדוש'. מאי הוה עלה? אמר רב יוסף: 'הא-ל הקדוש ו'מלך אוהב צדקה ומשפט'. רבה אמר: 'המלך הקדוש' ו'המלך המשפט'. והלכתא כרבה".

ונחלקו הראשונים בהבנת המחלוקת בין רב לרבי אלעזר. רוב הראשונים סוברים שמחלוקתם היא האם האומר "הא-ל הקדוש" יצא בדיעבד או לא, וכך משמע מפשט לשון הגמרא "ורבי אלעזר אמר: אפילו אמר 'הא-ל הקדוש' - יצא", ומשמע שרב אינו סובר שיצא.

אולם בעה"מ כותב: "והלכתא כרבה למעבד הכי לכתחילה, ואי שני - לא מהדרינן ליה, דלית לן ראייה מהכא לאהדורי. ודאמר רבה בר בר חנה משמיה דרב שמתפלל אדם 'המלך הקדוש' ו'המלך המשפט' בעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים - לכתחילה קאמר, ולא פליגי, אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא". בעה"מ טוען, א"כ, שרב ורבי אלעזר כלל אינם חולקים, אלא ר' אלעזר בא רק להסביר דברי רב, שהם רק לכתחילה, ובדיעבד - יצא.

הראב"ד בהשגותיו על בעה"מ אמנם חולק על דבריו אלו, אולם להלכתא הוא פוסק כמוהו, דהנה בפ"י מהל' תפילה הי"ג פוסק הרמב"ם: "עשרה ימים שמראש השנה עד יום הכיפורים טעה וחתם בהם בברכה שלישית 'הא-ל הקדוש' - חוזר לראש. טעה וחתם בעשתי עשרה 'מלך אוהב צדקה ומשפט' - חוזר לתחילת הברכה, וחותם בה 'המלך המשפט', ומתפלל והולך על הסדר...", והשיג הראב"ד: "יש מי שאומר שאינו חוזר לראש, ומ"ש בגמרא 'לא יצא' לומר שלא יצא ידי חובת ברכה כתקנה, ומצאנו בעניין ק"ש, שאמרו שהקורא עם אנשי משמר ועם אנשי מעמד לא יצא, מפני שאנשי משמר מקדימין, והדבר ידוע שהיו קורין אחר עמוד השחר, ובשעת הדחק אדם יוצא בה, ומאי 'לא יצא' דקאמרינן, אלא שלא יצא כתקנה, וגם זה כמו זה".

והנה, אף שבעה"מ והראב"ד שניהם סוברים שבדיעבד אם לא אמר 'המלך הקדוש' יצא, ייתכן שעם זאת נחלקו בהבנת הסוגייה, דאפשר לומר שבעה"מ סובר שלא נחלקו כלל רב ורבי אלעזר שבדיעבד אם לא אמר "המלך הקדוש" יצא ותפילתו אינה פגומה כלל, ואילו הראב"ד סובר שאם לא אמר "המלך הקדוש", הרי שתפילתו פגומה, אלא שאין מחזירים אותו על כך.

ניתן להעלות עוד שתי אפשרויות הסבר בסוגייה. ניתן לומר שמחלוקתם של רב ורבי אלעזר היא רק במישור הלכתחילה, ובדיעבד הכל מודים שיצא. וניתן לומר שמחלוקתם קוטבית, ורב סבור שהן לכתחילה והן בדיעבד יש לומר "המלך הקדוש", ואילו רבי אלעזר סובר שהן לכתחילה והן בדיעבד יש לומר "הא-ל הקדוש".

יש לבחון מה היחס בין שתי המחלוקות בגמרא - מחלוקת רב ורבי אלעזר ומחלוקת רבה ורב יוסף. ליחס זה תהיינה, כמובן, השלכות לגבי פסיקת ההלכה במקרה של דיעבד, שהרי אם המחלוקות מקבילות הרי שפסקין כרב, שסובר כרבה.

והנה, עפ"י פשט לשון הגמרא, נראה שהמחלוקת הראשונה עוסקת בדיעבד אם יצא או לא, ואילו המחלוקת השנייה עוסקת במישור הלכתחילה, וא"כ לא ניתן ללמוד כיצד לפסוק במחלוקת הראשונה. אולם התוספות כתבו (בד"ה 'והלכתא כוותיה דרבה'): "דצריך לחתום 'המלך הקדוש' ו'המלך המשפט', ואם לא אמר - מחזירין אותו. וכן 'זכרנו' ו'מי כמוך', וכתוב לחיים' ו'בספר חיים' מחזירין אותו אם לא אמר, דכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים אינו יוצא ידי חובתו". והנה תוספות תלו המחלוקות זו בזו, ונראה שתוספות הלכו לשיטתם. שהרי ביסוד המחלוקת אם בדיעבד יצא או לא, ניתן לומר שהמחלוקת היא עובדתית, בתקנה שתיקנו חכמים - אם תיקנו תקנתם רק לכתחילה או אף בדיעבד. ומאן דסבר שבדיעבד חוזר, סובר שחכמים תיקנו שהתכנים המובעים ב"המלך", תכני הנהגת ה' במלכות, מוכרחים להיות בימים אלו בתפילה, וא"כ אין מקום לוותר עליהם בדיעבד. אולם ניתן לומר שאמנם ניתן היה

לוותר על התכנים הללו, אלא שכיוון שתיקנו חכמים שיש לשנות בנוסח ולומר "המלך", הרי שכל שינוי מכך הוא סטייה מן הנוסח, וסטייה כזו לא תיתכן, ולכן חוזר. תוספות סוברים כאפשרות השנייה, שהרי נימקו דבריהם, "דכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים אינו יוצא ידי חובתו". עפ"י, מובנת דעתם של תוספות שהכריחו שהלכה שאם לא אמר "המלך" חוזר, שהרי אין כל מקום לנתק בין ה"לכתחילה" ל"בדיעבד", שהרי אם לכתחילה תיקנו שיש לומר "המלך", הרי שאם לא אמר - שינה ממטבע שטבעו חכמים ואינו יוצא ידי חובתו (אמנם כאן יש מקום לבחון דברי תוספות עפ"י סוגיית "כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים", אם הווי בכל מקרה של שינוי- דבר שאינו מתקבל על הדעת, שהרי הותר להתפלל בכל לשון, ועל אחת כמה וכמה בלשון הקודש בשינוי נוסח- או רק כשישנו שינוי בתכנים, או אולי שינוי דראסטי יותר, ואכמ"ל).

והנה ייתכן לומר הסבר שלישי ליסוד המחלוקת. הראב"ה (סי' מ') כותב: "וניל דאם טעה אינו חוזר, ואין לשנות ולומר מדקאמר ר' אלעזר אפילו אמר הא-ל הקדוש יצא מכלל דלרב לא יצא, דהא קיימא לן בפרק במה מדליקין, דימים שאין בהם קרבן מוסף טעה ולא אמר וכו' אין מחזירין אותו". והנה דבריו של הראב"ה מבוססים על הגמרא שבת כד. : "דתני ר' אושעיא : ימים שיש בהן קרבן מוסף, כגון ר"ח וחולו של מועד - ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בשומע תפילה, ואם לא אמר מחזירין אותו... ימים שאין בהן קרבן מוסף, כגון... שני וחמישי ושני של תעניות ומעמדות - ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בשומע תפילה, ואם לא אמר אין מחזירין אותו". והנה עפ"י הגמרא מוכח מפורש בדברי הראב"ה שאם טעה ולא אמר 'הא-ל הקדוש' דאין מחזירין אותו. וממשיך שם הראב"ה : "ואין לחלק דהתם רק דילג והכא אמר בטעות, דהכא נמי אינו בטעות אלא שלא אמר מלכות". הראב"ה טוען שהיה מקום לחלק בין דילוג, שאינו חוזר, לבין אמר נוסח אחר, שחוזר, אלא שכאן אין זה נחשב שאומר נוסח אחר אלא שדילג, שהרי תקנת חכמים היא שבעשרת ימי תשובה ידגיש בתיאור הנהגת ה' בעולם את ממד המלכות, אולם אם אמר "הא-ל" במקום "המלך", רק השמיט את עניין המלכות, ולא אמר נוסח שונה.

והנה יש להסביר דעת הראשונים החולקים על הראב"ה. הרמ"א בסי' תקנ"ז פוסק : "מי שאכל בט"ב יאמר 'נחם' בברכת המזון", וחולק עליו הגר"א שם : "למד ממה שאמר ביום הכיפורים סוף סי' תרי"ח (שם פסק המחבר : "חולה שאכל ביום הכיפורים ונתיישב דעתו בעניין שיכול לברך - צריך להזכיר של יוה"כ בברהמ"ז, שאומר 'יעלה ויבוא' ביבונה ירושלים"), ולא דמי, דהא אמרינן בשבת שם ימים שאין בהן קרבן מוסף כו' ואין בהם הזכרה בברהמ"ז...". והנה הגרי"ד סולובייציק זצ"ל הסביר שישנם שני סוגי הוספות בתפילה ובברהמ"ז. ישנה הוספה שאינה אורגנית בתוך התפילה. חז"ל ראו שיש צורך להזכיר ר"ח וחווה"מ בתפילה, ולכן קבעו שההוספה תהיה בברכת "רצה". וישנה הוספה שהיא אורגנית בתפילה והיא נוספת במקומה הטבעי, כגון הוספת "נחם", שאין זו הוספה ה"נשתלת" בתפילה, אלא היא נוספת במקומה הטבעי, כהמשך טבעי לברכת "יבונה ירושלים". עפ"י, מובנת דעתו של הרמ"א, שסובר שיש מקום להזכיר "נחם" בברהמ"ז, שכן הגמרא מדברת דווקא על הוספות שאינן אורגניות, שרק ביום שיש בו קדושת היום ומוסף חייבים בהזכרתן גם בברהמ"ז, ואילו במקום שההוספות הן אורגניות וטבעיות אין מקום לחלוקה בין ימים שיש בהם מוסף לימים שאין בהם מוסף. עפ"י ניתן לומר אף לענייננו, שהראשונים שחולקים על הראב"ה סבורים שהוספת "המלך הקדוש" היא הוספה טבעית בתפילה ; בימים של "דרשו ה' בהמצאו" הוספת המלכות היא הוספה טבעית, ולכן ייתכן שאם לא אמר מלכות חוזר, דכמו שאין הכלל "ימים שאין בהם קרבן מוסף" חל תמיד לגבי השאלה האם בכלל להזכיר בברכת המזון, וכבדוגמת הרמ"א ביחס ל"נחם", יש לומר שהוא הדין שאינו תופס לגבי בדיעבד בתפילה. ואם כי אין כל השמטת תוספת אורגנית מחייבת חזרה בהכרת, שהרי אם השמיט "על הנסים" בתפילה אינו חוזר, אפשרות חובת חזרה קיימת בכל אופן ואין להקשות מהסוגייה בשבת.

ניתן לומר הסבר נוסף לדעת החולקים על הראב"ה, דהנה בהזכרת היום יש לומר שישנם שני יסודות. הגמרא בסוכה (מו.) אומרת : "ת"ר, היו לפניו מצוות הרבה, אומר : 'ברוך אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על המצוות', רבי יהודה אומר : מברך על על אחת ואחת בפני עצמה... מ"ט דרבי יהודה, דכתיב : 'ברוך ה' יום יום...' בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו, הכא נמי בכל דבר ודבר תן לו מעין ברכותיו". א"כ,

לדעת ר' יהודה החיוב להזכיר הזכרת היום הוא מצד התפילה או הברכה - התפילה צריכה להיות מותאמת ליום. אולם ישנו יסוד נוסף לחוב ההזכרה, והוא היום; יש חיוב להזכיר של שבת מדין "זכור את יום השבת לקדשו" - "מייע לקדש את יום השבת בדברים" (רמב"ם ריש פכ"ט מהלי שבת), וכך אף בשל יו"ט (לגבי הזכרת ר"ח ייתכן שהוא מדין קידוש החודש, שגם העם היה צריך להשתתף בקידושו ולומר "מקודש, מקודש"). נראה שיש לחלק בין שני החיובים לעניין בדיעבד אם לא אמר - אי יצא או לא, דהנה המשנה בברכות (לה). אומרת: "ועל הירקות הוא אומר 'בורא פרי האדמה'. רבי יהודה אומר 'בורא מיני דשאים'", ומנמקת הגמרא דברי ר' יהודה (מ.), "דאמר קרא: 'ברוך ה' יום יום'... אלא לומר לך בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו", הכא נמי כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו", ובדין זה ודאי שאם אמר "בורא פרי האדמה" יצא בדיעבד, שהרי אף אם אמר "שהכל נהיה בדברו" יצא (המשנה מ.), וכ"ש אם אמר "בורא פרי האדמה". וא"כ, מוכח מכאן שדין "בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו" הוא רק דין לכתחילה.

ובכן, במקום שמצאנו שאם לא הזכיר מעין המאורע שחוזר, וכגון שהתפלל של חול בשבת, על כורחנו שאין זה מפאת דין "מעין ברכותיו" כקיום בתפילה, אלא בגין מחייב ספציפי של אותו מועד, העלול (אם כי אין הדבר הכרחי, ופוק חזי שאין חובת פרסומי ניסא בתפילה מחייבת חזרה אם השמיט "על הנסים") אף לחייב חזרה בדיעבד. והנה אולי יש לומר כך אף לענייננו. ה"אורחות - חיים" (הלכות תפילה סי' ק"ד) מסביר: "בני ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים חותם בברכה ג' 'המלך הקדוש' ובברכה י"ב 'המלך המשפט', והטעם - כדי להזכיר בדעתו בתפילה שהגיעה עת לבוא לפני מלכו של עולם, וכן חותם 'המלך המשפט' כדי שיירא ויפחד מהש"י בהגיעו עת התקרבו למשפט ויפחד ממנו וישוב בתשובה שלמה לפניו". וא"כ, נראה שדין הזכרת "המלך הקדוש" ו"המלך המשפט" הוא מדין עשרת ימי התשובה, והוא חלק ממצוות התשובה באותם ימים. ולכן אם טעה ולא הזכיר "המלך" חייב לחזור, שהרי ההזכרה היא מדין קדושת היום.

ויעוין בתוספות ר' יהודה שירליאון בברכות יב: (הובא בהגה"מ פ"י מהלי תפילה אות נ'), שחילק בין "המלך הקדוש" ל"המלך המשפט", שאם טעה ולא אמר "המלך הקדוש" אין מחזירין אותו, וב"המלך המשפט" מחזירין, "שהוא משנה מטבע שטבעו חכמים בברכות". אמנם הסברו של ר' יהודה שירליאון הוא מוקשה, שהרי גם ב"המלך הקדוש" שינה (א"כ נאמר שהשינוי ב"המלך המשפט" גדול יותר מן השינוי בברכת קדושה), אולם ניתן לקבל דינו ולומר שהשינוי, שנועד לכך שהאדם "יירא ויפחד מהש"י בהגיעו עת התקרבו למשפט ויפחד ממנו וישוב בתשובה שלמה לפניו", מקומו דווקא בתוך ברכות התחנונים שהן עיקר התפילה ושם מקום היראה והפחד, ואילו השינוי בברכת הקדושה הוא שינוי שיסודו בכך שבעשרת הימים הללו מודגשת המלכות בהנהגת הקב"ה ו"בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו". עפ"י מובנת דעתו של ר' יהודה שירליאון, שהרי "המלך המשפט" הוא מדין מצוות תשובה, ואם טעה ולא אמר - חוזר, ואילו דין "המלך הקדוש" הוא מדין "תן לו מעין ברכותיו", ואם טעה - אינו חוזר.

עפ"י האמור, ניתן היה אולי לחלק בין ראש השנה ויוה"כ לשאר ימי התשובה. דהרי בראש השנה ישנה מצווה של המלכת הקב"ה, וכך אנו אומרים בתפילתנו: "מלוך על כל העולם כולו בכבודך", ואומרים מלכויות, זכרונות ושופרות, "כדי שתמליכוני עליכם", וברור שאז תוספת "המלך" אינה תוספת של "מעין ברכותיו", אלא תוספת של עצם היום וקדושתו. והנה לגבי יוה"כ הביא הטור (סי' תרי"ט) מחלוקת הקדמונים: "וכתב הרי"ף גיאות שאומר 'יעלה ויבוא', 'מלוך', 'מחולי', ורב עמרם לא כתב לא 'מלוך' ולא 'יעלה ויבוא', אלא 'מחול לעוונותינו', ובאשכנז נוהגין לומר 'יעלה ויבוא' ו'מחולי' ולא 'מלוך', ובספרד נוהגין לומר גם 'מלוך', והנה ייתכן שהמחלוקת היא אם ישנה מצווה של המלכה אף ביוה"כ. וא"כ נראה לחלק שבראש השנה, ואולי אף ביוה"כ, שישנה מצווה של המלכה ותוספת "מלך" היא מדין עצם היום, אם טעה ולא אמר - חוזר. ואילו בשאר הימים שבין כסה לעשור, שאין דין מיוחד של המלכה, ותוספת "מלך" היא רק תוספת של "מעין ברכותיו", אם טעה - אינו חוזר.

כדי להרשם יש לשלוח בקשה לכתובת

MAJORDOMO@ETZION.ORG.IL

עם התוכן :

. GET YHE-TEST H-SUBSCRIBE

קיימת גם מערכת שיעורים באנגלית. כדי לקבל רשימת השיעורים, יש לשלוח בקשה לכתובת :

LISTS@VBM-TORAH.ORG

עם התוכן :

. GET YHE-ABOUT COURSES

בשאלות אפשר לפנות למשרד הישיבה 02-9931-456 ולבקש את משרד האינטרנט, או לכתוב לכתובת
YHE@JER1.CO.IL

כל הזכויות שמורות 1999 ישיבת הר עציון

ישיבת הר עציון בית מדרש האלקטרוני (ב.מ.א.)

שיחות ראשי הישיבה

שיחה ערב ראש השנה

מאת הרב אהרן ליכטנשטיין שליט"א

"היום הרת עולם, היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים,

אם כבנים, אם כעבדים.

אם כבנים-רחמנו כרחם אב על בנים,

ואם כעבדים-עינינו לך תלויות, עד שתחננו ותוציא כאור משפטנו, איום קדוש".

"היום הרת עולם". אנו עומדים למשפט ומבקשים על נפשנו, אם כבנים אם כעבדים.

בנוסף לבקשה עצמה, יש בתחינה זו כדי ללמדנו על שתי בחינות של דין. בנים ועבדים הנם מייצגים של שתי מערכות יחסים שונות בתכלית השינוי כלפי אבינו מלכנו.

המוטיב המרכזי בעבודת הוא בחינת החפצא ; אין העבד אלא קניינו של אדונו, ממונו ממש. מעמד הדין של עבד הוא מעמד שבו אין לעבד שיג ושיח עם שופטו- "עמוד על רגליך ויעידו בך".

בפרשת השבוע הנקראת לפני ר"ה אנו פותחים "אתם נצבים היום כולכם לפני ה'". למילה

"ניצבים" יש שתי משמעויות : האחת - "נמצאים". ישנו מצב הימצאות מאוזן, וישנו מצב הימצאות

מאונך. והמצב המאונך נקרא גם "ניצב", כמו "והנה קמה אלמתי וגם נצבה". אך יש גם משמעות נוספת :

"ניצבים" מלשון מתייצבים, כגברא. זוהי התעוררות והתגייסות, המשליכה על ההתייצבות לפני ה'.

אנשי כנסת הגדולה הורו : "והעמידו תלמידים הרבה". אין הכוונה לפיזור תלמידי החכמים

ולהעמדתם איש איש במקומו, אלא לכך שהם יעמדו בעצמם, יתעוררו מעצמם להיות תלמידי חכמים.

אנו מבקשים ומתחננים לפני מלכו של עולם: "אם כבנים". אנו מייחלים לעמוד בדין כגברא, כבנים ולא כעבדים. אין זאת רק משום שכאשר הבן עומד לדין ייתכן שייפטר ללא עונש, ואולי אף עם מילה טובה ולטיפה מאביו, אלא משום עצם המעמד, מעמד שבו הבן מוסר אמנם דו"ח מפורט "אתה זוכר את כל המפעל וגם כל היצור לא נכחד ממך... להיזכר מעשים רבים והמון בריות לאין תכלית", אך ישנה גם הידברות, קיים קשר בין הבן לאביו. בניגוד לעבד, לבן מותר לטעון ולנמק, לבקש ולהתחנן.

מעמד הבן אמנם נפלא, אך עם זאת גם נורא. הבן אינו כעבד, אין הוא יכול להישאר פסיבי ולחכות לראות איך יוכרע דינו. יכולתו של העבד להשפיע על דינו מעטה, וממילא עבודתו קלה. הבן, לעומתו, חייב לעמול ולהתאמץ, הוא חייב לגשר בינו לבין אביו, שממנו התרחק והסתתר עד עתה.

הקב"ה מבטיח "פתחו לי פתח כפתחו של מחט, ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם" אך היכן נמצא השער?

אנו מגששים באפלה ותוהים: איה השער? לו רק נוכל להגיעו... הקב"ה כה רחוק וטרנסצנדנטי, קדוש קדוש קדוש, היאך נעמוד לפניו, כיצד נטען ונבקש, נפלל ונרצה אותו, היאך נפתח את השער שאיננו. אך נחמה- לנו "כי מי גוי גדול אשר לו א-לוהים קרבים אליו".

"אבל הקב"ה אינו כן, נראה רחוק והוא קרוב ממנו, דאמר ר' לוי מן הארץ עד הרקיע מהלך ת"ק שנה, ועוביו של רקיע ת"ק שנה, מרקיע לרקיע ת"ק שנה, וכן לכל רקיע ורקיע. למעלה מן הרקיע טלפי החיות... ועל כיסא הכבוד הזה ולמעלה מכולן מלך רם ונישא שוכן עד וקדוש שמו. ואעפ"י שהוא רם ונישא, שרוי את דכא ושפל רוח, ואדם נכנס לבית הכנסת ועומד ומלחש שם תפילתו והקב"ה מאזין..." (מדרש תהילים, מזמור ד').

(ערב ראש השנה התשנ"ט)

כדי להרשם יש לשלוח בקשה לכתובת

MAJORDOMO@ETZION.ORG.IL

עם התוכן:

. GET YHE-TEST H-SUBSCRIBE

קיימת גם מערכת שיעורים באנגלית. כדי לקבל רשימת השיעורים, יש לשלוח בקשה לכתובת:

LISTS@VBM-TORAH.ORG

עם התוכן:

. GET YHE-ABOUT COURSES

בשאלות אפשר לפנות למשרד הישיבה 02-9931-456 ולבקש את משרד האינטרנט, או לכתוב לכתובת

YHE@JER1.CO.IL

כל הזכויות שמורות 1999 ישיבת הר עציון

ישיבת הר עציון בית מדרש האלקטרוני (ב.מ.א.)

שיחות ראשי הישיבה

קול השופר ושעבוד הלב
הרב יהודה עמיטל שליט"א

"אשרי העם ידעי תרועה" (תהילים פ"ט, טז). רש"י מבאר פסוק זה: "שיודעין לרצות את בוראם בראש השנה בתרועה, שמסדרין עליה מלכיות, זכרונות ושופרות".

במקור המדרשי שממנו שואב רש"י את הדבר הוא מנוסח בצורה קצת שונה: "אמר רבי יאשיה: כתיב 'אשרי העם ידעי תרועה' - ואומות העולם אינם יודעין להריע! כמה קרנות יש להם! כמה סלפידס יש

להם! אלא אשרי העם שיודעין לפתות את בוראם בתרועה: ואימתי: בחודש השביעי" (ילקו"ש, רמז תרמה) [1].

רש"י בא להסביר שהמונח "לפתות" פירושו לרצות על ידי מלכויות, זיכרונות ושופרות. ואם כן בראש-השנה שחל בשבת, שבו אומרים מלכויות זיכרונות ושופרות בלי תרועת שופר, היאך מרצים את הבורא?

בגמרא בראש השנה (כט ע"ב) אומר רבה כי על אף שמדאורייתא תוקעים גם בשבת, רבנן גזרו שלא לתקוע שמא ייטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירו ד' אמות ברשות הרבים. ומוסיפה הגמרא: "והיינו טעמא דלולב, והיינו טעמא דמגילה", כלומר: רבנן גזרו גם על מצוות אלו שלא לעשותן בשבת שמא יעביר ד' אמות ברשות הרבים. התוספות (סוכה מג ע"א, ד"ה אינהו) הקשו: למה תיקן רבן יוחנן בן זכאי אחר החורבן שתוקעים בשבת בכל מקום שיש בו ב"ד ואילו ביחס ללולב לא תיקן תקנה דומה? הקושיה מחריפה לאור העובדה שדווקא בשופר החמירו בזמן המקדש יותר מאשר בלולב, שהרי בשבת היו תוקעים בשופר רק במקדש, ולא במדינה, ואילו לולב היה ניטל בזמן הבית גם בגבולין. ותירצו התוספות: "דשופר, שהוא לעלות זכרונם של ישראל לפני אביהם שבשמים, לא רצו לבטל לגמרי".

ונשאלת השאלה: מה אתנו? למה לא דאג רבן יוחנן בן זכאי גם לנו, שאין לנו ב"ד סמוך? כיצד אנו נתמודד עם הצורך הדחוף להעלות זיכרוננו לפני אבינו שבשמים? אמנם אפשר להסביר דניחא, מכיוון שיש לנו יום טוב שני של ראש השנה, ואנו תוקעים בו בשופר ומעלים את זיכרוננו לפניו; אבל סוף סוף, אין לנו יו"ט שני אלא משום ספיקא דיומא - האם העלאת זיכרוננו לפניו יתברך יכולה להיות תלויה בספק הלכתי-טכני?

דומה שרבנו הקדוש, בסידור המשניות בפרק השלישי של מסכת ר"ה, מסר לנו תשובה מהותית שיש בה כדי להניח את דעתנו. בין דין "מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת... ושמע קול שופר או קול מגילה: אם כיוון לבו - יצא, ואם לאו - לא יצא", לבין דין "חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן", מוצאים אנו משנה שלכאורה אין מקומה כאן: "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגוי (שמות י"ז, יא) - וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך: כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים - היו מתגברים; ואם לאו - היו נופלין. כיוצא בדבר אתה אומר: 'עשה לך שרף ושים אותו על נס, והיה כל הנשוד וראה אתו וחי' (במדבר כ"א, ח) - וכי נחש ממית או נחש מחיה? אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים - היו מתרפאים; ואם לאו - היו נימוקים".

מדוע הכניס רבנו הקדוש משנה זו באמצע הפרק, בדיוק באמצע הדינים העוסקים בשופר? לכאורה היה מתאים יותר להביא דברים נשגבים על כוונת הלב ושעבודו - כמו המדרש על ידיו של משה - דווקא במקום אחר, כמו בתחילת הפרק השני של ברכות, הדין בענייני "אם כיוון ליבו יצא". מדוע לא הכניסם רבי שם ו"עיקב" את הבאתם עד למסכת ר"ה? בפירושו למשנה כאן הרגיש הרמב"ם בקושי הזה, וכך כתב: "כל זה ברור לפי מה שצריך כאן בעניין שאנחנו בו ולפי מטרת הספר". ויש לתמוה: מה עניין הנושא שבו אנו דנים, תקיעת השופר, לידינו של משה, ומהי "מטרת הספר" שעליה מדבר הרמב"ם?

רבנו הקדוש ראה יהודים שחושבים שיש איזה "כוח נסתר", משהו סגולי ובלתי-מובן בשופר עצמו, שמעלה זיכרונם של ישראל לפני הקב"ה. מעשה התקיעה בשופר כשלעצמו והשמעת קולו הם אלו שנתפסו כמעלים את זיכרונם של ישראל באופן מגי לאביהם שבשמים. כנגד זה טען רבנו הקדוש: אין בשופר יותר מאשר בידיו של משה או בנחש הנחושת, שאין בהם כדי להושיע את ישראל לבדם; רק בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים נפתחים להם שערי שמים. רק שעבוד הלב שבא עם קיום המצווה הוא זה שמעלה את זיכרונם לפניו.

לכן מביאה המשנה לאחר עניין זה דין עקרוני: "כל שאינו מחויב בדבר - אינו מוציא את הרבים ידי חובתן", לומר לך שרק הרגשת המחויבות וקבלת עול המצווה הן השעבוד הגמור, ורק המשועבד לבורא הוא זה שיכול להוציא את הרבים. שעבוד הלב שבא שלא מתוך קבלת העול המחייב אינו שעבוד לב שלם ואינו מועיל להוציא. בכך מלמדת אותנו המשנה לימוד חשוב: כוונה לצאת אינה עניין פורמלי, כמעט טכני, אלא קבלת עול מלכותו.

ואולם בינתיים נפל דבר בישראל: גברה יד צר וחרב בית מקדשנו; רוח של קדרות וייאוש אחזה בעם. רבן יוחנן בן זכאי ראה לפניו בדור החורבן ציבור שבור ורצוף, והוא חש כי הציבור אינו בשל עדיין לאותו מסר מהפכני שביטא רבנו הקדוש. הציבור שבאותו הדור היה זקוק לביטוי ממשי ומוחשי של קול השופר על מנת שיפיח בו את התקווה לניצחון, לגאולה. על כן על אף שביבנה חשבו בני בתירא לבטל את תקיעת השופר למען קדושת השבת, רבן יוחנן בן זכאי מנע זאת בעדם (ראש השנה דף כט ע"ב).

השטן, שנבהל מקול שופר - לא מקול השופר נבעת כי אם משעבוד הלב [2], והם הדברים שפירש המדרש הנ"ל: "אשרי העם יודעי תרועה - שיודעים לרצות את בוראם ברי"ה...". המסקנה היא אפוא שאם

אנחנו נמנעים מתקיעת שופר מתוך קבלת עול דברי חכמים, וחביבים דברי סופרים, הרי שאנו יכולים להגיע מתוך כך לאותו שעבוד הלב שמגיעים אליו על ידי קיום מצוות שופר. שעבוד הלב הזה הוא שיכול לפתוח שערי שמים ולהעלות זיכרוננו לפניו יתברך. [3]

שעבוד הלב פירושו שעבוד מוחלט. גם הדרך המיוחדת בעבודת ה' שמציע הגאון מווילנה, שלפיה מביא כל יחיד ויחיד לידי ביטוי את אישיותו שלו, השונה מחברו [4] - אף היא מחייבת את השעבוד המלא ואת המחויבות המוחלטת, הטוטלית. זה מה שהקב"ה רוצה מעמנו, ובייחוד ביום זה.

ר"ה שחל להיות בשבת נקרא "יום זכרון תרועה". כך אנו אומרים במטבע התפילה, וכך גם למדו בירושלמי (ר"ה פ"ד ה"א). כוונת הדברים היא שהעלאת זיכרוננו לפניו איננה על ידי התרועה אלא על ידי זיכרון תרועה, היינו - שעבוד הלב מתוך המלכת הקב"ה עלינו. במטבע של ברכת שופרות מסיימים: "כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה, ואין דומה לך", ופירושו: לשמוע לא רק את קול השופר אלא גם להאזין לשעבוד הלב. את זאת רק בוחן כליות ולב יודע, ואין דומה לו.

הערות:

[1] וכן בילקוט שמעוני, רמז תשפב; תהילים, רמז תתמ; ויקרא רבה פכ"ט; פסיקתא דרב כהנא, פרשה כג; מדרש תהילים, מזמור פא.

[2] איתא בגמרא (ר"ה טז ע"א): "אמר ר' יצחק: ...למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין? כדי לערבב את השטן". ומסביר הר"ן שם (ג ע"א בדפי האלפס): "פירוש: להכניע את היצר", ועיין שם.

[3] עיין במשך חכמה לויקרא כ"ג, כד.

[4] ביאור הגר"א למשלי (ט"ז, ד): "כי לכל אדם ואדם יש לו דרך בפני עצמו לילך בו, כי אין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומים זה לזה ואין טבע בני אדם שווה. וכשהיו נביאים, היו הולכים אצל הנביאים לדרוש את ה' והיה הנביא אומר על פי משפט הנבואה דרכו אשר ילך בה, לפי שורש נשמתו ולפי טבע גופו".

כל הזכויות שמורות 2000 ישיבת הר עציון